

6. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию. – М.: 2004.
7. Иванушкін В. Проблема читачівства та її визначення. – К.: УНІК, 1926
8. Линдсей П., Норман Д. Переработка информации у человека. Москва: Мир, 1974
9. Психотерапия: теория и практика. Доклад. МГУ им.М.В.Ломоносова, 2006 г.; М.: Академия, 2010
10. Рикёр, П. Герменевтика Этика Политика. — М.: 2005
11. Рубакин Н.А. Психология читателя и книги. – М.: Всесоюзная книжная палата, 1977
12. Рубакин Н.А. Что такое библиологическая психология? – Л.: Колос, 1924
13. Чижевский Д. Евгемеризм в старославянских литературах // Новый журнал. Нью-Йорк: 1968.
14. Чуланова Г.В. «Статус читателя, как субъекта коммуникации». Статья. Вісник СумДУ №1, 2006

Вопросы взаимодействия читателя с литературным текстом становятся все более актуальными для современной психологической науки. Поэтому нашей целью стало обобщение существующих на сегодняшний день теорий восприятия и понимания текста, а также создание собственной типологии читателей.

The interaction of the reader and the literary text become more relevant for modern psychological science. However, the information in this field is rather haphazard and unstructured. That's why our aim was to systematize existing theories of text perception and understanding, and create our own typology of literature readers.

©2012 р.

М. М. Наконечна, Ю. П. Никоненко (м. Ніжин),
В. Б. Марченко, Л. М. Кушнір (м. Чернігів)

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО ДОПОМАГАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ

Було виявлено експериментально [1], що схильні допомагати досліджувані мають вищий, ніж в інших групах, рівень мотивації допомоги, більш виражене особистісне настановлення альтруїзму. Для них характерним є відповідально-великодушний стиль міжособистісних відносин та домінуюча самоактуалізація альтруїстичної орієнтації. Схильні допомагати індивіди мають вищі, ніж в інших групах, показники за шкалами орієнтації в часі, цінностей, позитивного погляду на природу людини, креативності, спонтанності, контактності, гнучкості у спілкуванні та загального прагнення до самоактуалізації.

Дослідження допомоги у якості психологічного засобу розвитку вимагає адекватного методу, який міг би охопити і діяльнісний аспект, і особистісний аспект. Допомога іншому є деякою необхідністю, яка стає психологічним засобом саморозвитку.

Розвиток особистості – духовний, інтелектуальний, естетичний та емоційно-вольовий – може бути опосередкований допомогою іншому.

Найбільш адекватною для пояснення специфіки формування та розвитку допомагаючих відносин є концепція самоефективності, запропонована А. Бандурою [5].

Самоефективність – це вміння людей усвідомлювати свої здібності будувати поведінку, відповідну специфічній задачі чи ситуації. Те, як людина оцінює власну ефективність, визначає для неї розширення чи звуження можливостей вибору діяльності, а також зусилля, які треба докласти для подолання перешкод.

Оцінка людиною власної ефективності впливає на форми поведінки, мотивацію, побудову поведінки та виникнення емоцій. Висока самоефективність, пов'язана з очікуваннями успіху, звичайно призводить до гарного результату і таким чином сприяє самоповазі. Розвиток самоефективності може відбуватися 4 шляхами.

- 1) Здатність побудувати поведінку. Джерелом ефективності є минулий досвід успіхів і невдач у спробі досягти бажаних результатів. Успішний особистий досвід породжує високі очікування.
- 2) Опосередкований досвід. Спостереження за іншими людьми, які успішно справилися з задачею, може дати надію на самоефективність.
- 3) Вербальне переконання. Ефективність може бути досягнена через переконання людини в тому, що вона має здібності, необхідні для досягнення мети.
- 4) Емоційний підйом. Люди з більшою ймовірністю досягають успіху, якщо вони не напружені та емоційно стабільні [4].

Формування та розвиток самоефективності можуть відбуватися будь-яким з чотирьох шляхів (або за умови їх поєднання). Ці шляхи розвитку самоефективності тісно пов'язані з процесом надання допомоги іншому.

Розвиток здатності будувати поведінку та набуття досвіду успішного виконання певної діяльності можуть бути досягнені в процесі міжособистісної взаємодії, коли один із індивідів допомагає іншому здійснювати певні дії. Допомога може полягати у прикладі для іншого, в моделюванні взірця поведінки, який стимулював би розвиток самоефективності індивіда.

Вербальне переконання є прикладом безпосередньої допомагаючої взаємодії, коли один індивід сприяє розкриттю суб'єктності іншого, переконуючи його в тому, що він має здібності для досягнення мети.

Емоційний підйом та стан оптимального емоційного збудження можуть бути досягнені завдяки допомозі іншої людини. Вплив на емоції найбільш успішно здійснюється в рамках психотерапії. Водночас психотерапевтичний ефект може виникнути не лише внаслідок взаємодії з професійним психотерапевтом, але також у результаті повсякденних контактів.

У цілому можна говорити про те, що успішність допомоги визначається передусім її здатністю збільшувати усвідомлену самоефективність іншої людини.

Суб'єкт надання допомоги повинен неодноразово змодельовувати дію чи ситуацію (виконати складну дію, якій хоче навчитися інша людина, або взаємодіяти з об'єктом, який викликає тривогу, демонструючи відсутність негативних наслідків цієї взаємодії).

Другим кроком є виконання задач разом з людиною, якій надається допомога. Третій крок – введення допоміжних засобів, які б полегшили виконання дії.

Четвертий крок полягає в тому, що суб'єкт надання допомоги поступово зменшує підтримку іншого при виконанні дії.

Дана модель, яку ми використовували для наших цілей, передбачає покрокове стимулювання «входження» іншої людини в ситуацію допомоги, що є необхідною психологічною умовою допомоги іншому та водночас аспектом розвитку особистості.

А. Бандура зазначає: “Усвідомлена самоефективність стосується переконань у здатності організувати та виконувати дії, потрібні для управління майбутніми ситуаціями” [5, 2]. Підвищення самоефективності іншої людини мобілізує її здатність до самопомоги.

Зв'язок самоефективності з процесом допомоги іншому та з особистісним розвитком людини можна вважати найбільш ймовірним і завдяки отриманим в цій роботі емпіричним фактам.

А. Бандура переконаний, що “Особистісна зміна виникає всередині системи соціальних впливів” [5, 31].

“Сильні переконання самоефективності ведуть до більшого опору труднощам, зменшують страх невдачі, покращують сфокусоване на проблемі аналітичне мислення та збільшують сподівання” [8, 169], - зазначає Г. Отінген. Підвищення самоефективності є психологічним механізмом конструивної допомоги іншому та сприяє особистісному розвитку обох учасників взаємодії.

М. Єрусалем та В. Міттаг зазначають: “Люди з високим почуттям усвідомленої ефективності довіряють власним здібностям щодо опанування різних видів вимог оточення” [7, 178]. Це означає, що люди з високим почуттям усвідомленої ефективності з більшою ймовірністю допомагатимуть іншим, будучи переконані у власних здібностях щодо ефективного розв'язання ситуації, де потребується допомога.

Високий рівень самоефективності суб'єктів надання допомоги стимулюватиме розвиток самоефективності індивідів, які потребують допомоги. Водночас суб'єкти надання допомоги матимуть можливість проявити та розвинути власну самоефективність.

Таким чином, концепція самоефективності А. Бандури дозволяє створити умови для дії психологічних механізмів допомоги іншому та опосередкованого нею розвитку особистості. Тому розроблений нами тренінг допомагаючих відносин передбачає розвиток власне самоефективності. На нашу думку, розвинена самоефективність є підґрунтям успішності наданої допомоги та її розвивального ефекту для обох особистостей.

Психологічна обґрунтованість формування схильності допомагати іншим підтверджується даними експериментального дослідження, аналізом практично-психологічних напрямів роботи, зокрема концепції самоефективності.

О.Р. Фонарьов [3] виділяє три модуси життєдіяльності, які є етапами становлення особистості професіонала – модус володіння, модус соціальних досягнень та модус слугування. Здійснення єдності, спільного буття та діяльності з іншими людьми, на відміну від протиставлення себе іншим, можливе при переході до модусу слугування. Цей перехід можливий за допомогою поглибленої рефлексії та зміни ставлення до іншої людини. Головним тут, на думку О.Р. Фонарьова [3], є суб'єкт-суб'єктне спілкування.

Допомога іншому здійснюється через суб'єкт-суб'єктне спілкування, що є однією з ознак певного рівня розвитку особистості, зокрема в професійній сфері. Це дозволяє зробити припущення, що в професіях системи “людина – людина” допомога іншому, здійснювана через суб'єкт-суб'єктне спілкування, є засобом професіоналізації та особистісного розвитку індивіда.

Узагальнення теоретичних та емпіричних даних дало змогу виокремити наступні загальні принципи тренінгу допомагаючих відносин:

1. Опора на особистий досвід учасників.
2. Рефлексія міжособистісних відносин, які складаються в групі.
3. Моделювання та обговорення ситуацій, пов'язаних з допомогою іншому.
4. Диференційований вплив на мотиваційні, когнітивні та поведінкові складові схильності допомагати іншим.
5. Орієнтація на розвиток усвідомленої самоефективності учасників тренінгу.
6. Створення умов для розкриття потенціалу суб'єктності учасників.
7. Настанова на апробацію допомагаючих моделей поведінки в реальному житті.
8. Рефлексія та зворотній зв'язок щодо альтруїстичних диспозицій учасників тренінгу.
9. Розвиток емпатичних здібностей.
10. Сприяння професіоналізації студентів, стимулювання відповідальної позиції в процесі міжособистісної взаємодії, зокрема в ситуаціях, де потребується надати допомогу.

Одним із завдань тренінгу допомагаючих відносин є моделювання ситуацій допомоги іншому з їх подальшим обговоренням. Це забезпечує включення моделей допомоги іншому в особистий досвід учасників, що може виступити стимулом підвищення рівня альтруїстичності поведінкових проявів.

Спочатку людина здійснює один альтруїстичний вчинок, після чого починає в більшій мірі сприймати себе як альтруїстичну особистість. Це стимулює її до здійснення нових актів допомоги іншому. Так формується схильність допомагати, яка водночас забезпечує особистісний розвиток людини. Тренінг допомагаючих відносин враховує цю психологічну закономірність та заохочує учасників до апробації моделей допомагаючої поведінки під час тренінгу та в

реальному житті.

Формування схильності допомагати іншим передбачає дотримання кількох основних умов у процесі побудови міжособистісних відносин, а саме:

- прийняття особистості іншої людини в усій її унікальності, складності, суперечливості та повноті;
- усвідомлення та прийняття відмінностей між партнерами;
- прийняття відповідальності за процес протікання та розвиток відносин обома учасниками взаємодії;
- наявність установки на активне слухання та емпатичне розуміння;
- конгруентність у вираженні власних почуттів кожним з учасників спілкування [2].

На думку багатьох дослідників, "метою процесу допомоги є вироблення більш ефективних та задовільних відносин між суб'єктом отримання допомоги та світом, в якому він живе"[6, 210]. Тренінг допомагаючих відносин спрямований на активізацію та закріплення моделей ефективної допомагаючої взаємодії, яка б досягала даної мети.

Успішне досягнення цілей тренінгової роботи обумовлюється, зокрема, внутрішньогруповою атмосферою емпатичної підтримки, взаєморозуміння, довіри та співробітництва, яка складається у тренінговій групі.

Психологічний тренінг допомагаючих відносин ґрунтується на виявлених експериментально даних щодо особливостей допомоги іншому та її впливу на особистісний розвиток. Теоретичним підґрунтям розробки тренінгу допомагаючих відносин виступила передусім концепція самоефективності А. Бандури.

Тренінг допомагаючих відносин є цілісною та логічно послідовною системою, що ґрунтується на описаних вище загальних принципах та враховує психологічні умови успішної допомоги іншому.

Мета тренінгу – формування схильності допомагати іншим та сприяння більшій ефективності допомагаючої взаємодії.

Очікувані результати від проведення тренінгу допомагаючих відносин полягають в наступному:

- підвищення мотивації допомоги;
- розвиток альтруїстичних установок;
- усвідомлення досвіду конструктивних міжособистісних відносин;
- набуття ефективних поведінкових моделей допомоги іншому;
- підвищення прагнення до самоактуалізації, зокрема самореалізації в ситуаціях надання допомоги.

Методика організації занять тренінгу допомагаючих відносин передбачає кілька основних моментів. Кожне тренінгове заняття починається з ритуалу початку та закінчується ритуалом завершення. Такі повторювані моменти полегшують входження та вихід із специфічної психологічної атмосфери тренінгового заняття. Це забезпечує більший психологічний комфорт для учасників тренінгу, що сприяє більшій ефективності тренінгової роботи.

На кожному занятті присутні елементи рефлексії та зворотнього зв'язку. Зазвичай тренінгова справа завершується обговоренням, але інколи доцільним є використання прийому незавершеної дії, коли емоційно та інформаційно насичений захід не обговорюється, але його рефлексивний аналіз переноситься на наступне заняття з метою розвитку творчо-пошукової активності учасників тренінгу та підвищення їх мотивації.

В кінці кожного заняття учасникам пропонується виконати домашнє завдання, що закріплює новий набутий ними досвід або слугує містком для нових здобутків, які матимуть місце на наступних заняттях.

Тренінг допомагаючих відносин складається з 10 тренінгових занять.

На першому занятті учасники групи були ознайомлені зі специфікою майбутніх занять та особливостями тренінгу допомагаючих відносин. На наступних заняттях відпрацьовувались наступні складові допомагаючих відносин: усвідомлення специфіки допомоги іншому як різновиду міжособистісної взаємодії; усвідомлення власної ідентичності учасників та їх внутрішньогрупової єдності; розвиток комунікативної кооперації; розвиток потенціалу суб'єктності в міжособистісній взаємодії; усвідомлення та аналіз моделей поведінки, які актуалізуються в ситуації допомоги; усвідомлення характеру відносин з іншими людьми; розвиток навичок слухання; розвиток здатності до взаєморозуміння в процесі побудови допомагаючих відносин. Підсумкове заняття присвячене формуванню рефлексії набутого досвіду та оцінці результатів, що були отримані.

Загальний аналіз ефективності проведення тренінгу включав в себе об'єднання кількісних та змістовних показників трьох тренінгових груп та їх інтегральну характеристику.

Аналіз ефективності проведення тренінгу допомагаючих відносин включає в себе два головні аспекти: 1) аналіз текстів, усних повідомлень та письмових робіт учасників тренінгу та 2) психодіагностичний (передбачає діагностику до та після проведення тренінгу).

Аналіз письмових робіт учасників тренінгу засвідчив кілька основних тенденцій.

У текстах учасників наявні кілька спрямованостей інтерпретації допомагаючих відносин, а саме:

- Емоційна (наприклад: "Дружнє спілкування дуже радує"; "Коли допомагаєш іншим, на душі стає приємно і радісно, отримуєш задоволення від усвідомлення того, що ти допоміг людині, яка в даний момент дуже потребувала чієїсь допомоги");
- Інтерактивна (наприклад: "Ми станемо набагато дружнішими, навчимося розуміти один одного і зможемо допомагати один одному навіть поза заняттями);
- Соціальна (наприклад: "Допомога є важливим компонентом нашого життя. Взагалі без неї не можна уявити нашого співіснування"; "Надавати допомогу людям, які цього потребують, значить робити щось дуже корисне, важливе для нашого суспільства");
- Гуманістична (наприклад: "Кожен з нас намагається бути відвертим, щирим"; "Всі поважають один одного");

- Індивідуалізована (наприклад: “Кожен для себе в поняття допомоги вкладає своє значення, притаманне тільки для його світогляду”);
- Суб’єктна (наприклад: “Допомагаючи іншим, я отримую не тільки задоволення (якщо, звичайно, моя допомога приносить користь), я відчуваю почуття своєї необхідності у цьому світі”; “Допомагаючи іншим, я усвідомлюю те, що я на щось спроможна і мій розвиток духовного світу не зупиняється. Звичайно, що допомога вимагає величезної відповідальності, індивідуального підходу, повної віддачі”);
- Мотиваційна (наприклад: “Хтось відчуває потребу допомоги задля того, щоб підтримати іншого, хтось отримує задоволення, а для когось, як не прикро, допомога є засобом отримання певної вигоди”);
- Гедоністична (наприклад: “Допомога – це щастя для всіх людей”);
- Етична (наприклад: “Допомога має бути безкорисною, бо тільки тоді можна вважати цю допомогу справжньою, а людину добросердечною”; “Люди повинні навчитися допомагати іншим і робити це безкорисно, а також отримувати від цього задоволення. Тоді буде набагато легше жити в світі”).

Таким чином, можна виділити дев’ять основних спрямованостей інтерпретації допомагаючих відносин учасниками тренінгу. Найбільшу питому вагу мають емоційна, суб’єктна та етична парадигми.

Аналізуючи динамічні зміни в текстах досліджуваних протягом тренінгових занять, слід відмітити наступне. На початку тренінгових занять переважали емоційні, нігілістичні та етичні (з елементами моралізаторства) висловлювання про допомогу іншому.

У процесі тренінгових занять учасники усвідомлювали різні аспекти допомагаючих відносин, інтегрували новий досвід в систему свого світогляду, рефлексували власну позицію щодо інших та свої можливості щодо побудови допомагаючих відносин.

На останніх тренінгових заняттях допомога іншому пов’язувалася з відповідальністю, раціональною побудовою відносин, сприянням входженню іншого в стан суб’єктності, орієнтацією на самопомогу, прийняттям іншого, емпатичністю та конгруентністю, особистісною значимістю тощо.

Таким чином, аналіз письмових та усних текстів учасників тренінгу допомагаючих відносин завідчив, по-перше, наявність кількох основних спрямованостей інтерпретації допомагаючих відносин.

По-друге, наявні динамічні зміни в розумінні допомоги іншому протягом тренінгових занять. Ці динамічні зміни ідуть від емоційного та нігілістичного ставлення до допомоги іншому і трансформуються в напрямку більшої відповідальності, суб’єктності, особистісної зрілості учасників тренінгу.

Для психодіагностичного дослідження в рамках перевірки ефективності проведення тренінгу допомагаючих відносин ми повторили описану в другому розділі методичну процедуру.

Статистична обробка даних за допомогою критерія U Манна – Уїтні засвідчила наявність значимих розбіжностей між показниками, виявленими до та після проведення тренінгу допомагаючих відносин, крім показників за шкалами автономності та самоактуалізації в ситуації отримання допомоги.

Відсутність значимих відмінностей між показниками до та після проведення тренінгу за даними показниками може бути пояснена наступним чином. Шкала автономності, як було виявлено в експериментальній частині нашого дослідження, мало пов’язана зі схильністю допомагати іншим. Тому тренінг допомагаючих відносин не виступив фактором якісної зміни даної психологічної характеристики.

Самоактуалізація в ситуації отримання допомоги вирізняється реципієнтною орієнтацією. Тренінг допомагаючих відносин спрямований на самоактуалізацію альтруїстичної орієнтації. Тренінг допомагаючих відносин орієнтований на побудову конструктивної взаємодії заради полегшення психологічної та життєвої ситуації людини, яка має певні труднощі.

Найбільша різниця між показниками до та після тренінгу була виявлена за шкалою особистісної установки “альтруїзм – егоїзм”. Це свідчить про те, що учасники тренінгу в значно більшій мірі стали схильними реагувати (сприймати ситуацію та діяти) альтруїстично, орієнтуючись на користь інших людей.

Наявне також значиме зростання мотивації допомоги. Це свідчить про зрушення в мотиваційній сфері досліджуваних та характеризує розвиток мотиваційного компоненту схильності допомагати іншим. Учасники тренінгу стали хотіти допомагати іншим та на основі цього почали будувати конструктивні допомагаючі відносини.

Збільшення рівня самоактуалізації особистості внаслідок проведення тренінгу допомагаючих відносин узгоджується з нашою основною тезою про те, що допомога іншому є психологічним засобом розвитку особистості. Таким чином, як діагностичний, так і формуючий експерименти підтвердили наше припущення про опосередкованість розвитку особистості допомогою іншому.

Література

1. *Наконечна М.М.* Допомога іншому як психологічний засіб розвитку особистості. Автореферат дис. ... канд. психологічних наук. – К., 2009. – 20 с.
2. *Середа Е.И.* Практикум по межличностным отношениям: помощь и личностный рост / Середа Е.И. – СПб.: Речь, 2006. – 224 с.
3. *Фонарев А.Р.* Развитие личности в процессе профессионализации / Фонарев А.Р. // Вопросы психологии. – 2004. - №6. – С. 72-83.
4. *Хьелл Л.* Теории личности: Основные положения, исследования и применение / Хьелл Л., Зиглер Д. - СПб.: Питер, 2005. - 608 с.
5. *Bandura A.* Exercise of personal and collective efficacy in changing societies / Bandura A. // Self-efficacy in Changing Societies /Ed. by Albert Bandura. – Cambridge University Press, 2002. – 336 p. - P. 1 - 45.

6. Combs A.W. Helping Relationships. Basic Concepts for the Helping Professions / Combs A.W., Avila D.L., Purkey W.W. – Boston: Allyn and Bacon, Inc., 1972. – 360 p.
7. Jerusalem M. Self-efficacy in stressful life transitions / Jerusalem M., Mittag W. // Self-efficacy in Changing Societies / Ed. by Albert Bandura. – Cambridge University Press, 2002. – 336 p. - P. 177-201.
8. Oettingen G. Cross-cultural perspectives on self-efficacy / Oettingen G. // Self-efficacy in Changing Societies / Ed. by Albert Bandura. – Cambridge University Press, 2002. – 336 p. - P. 149-176.

Стаття посвячена проблеме формування схильності к помогаючому поведінню. Рассматривается теоретическая основа разработки тренинга помогающих отношений, в частности концепция А. Бандуры. Описывается тренинг помогающих отношений и результаты его проведения.

The article is devoted to the problem of forming of the disposition to the helping behavior. Theoretical basis of development of training of helping relations is examined, in particular the conception of A. Bandura. Training of helping relations and results of its implementation are described.

©2012 p.

О. К. Праченко (Рябіна) (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Актуальність проблеми. Явище толерантності та фактори, що лежать в основі її розвитку одна з найактуальніших тем сучасності, що привертає увагу вчених з різних областей знань, як в суспільних науках - етнічної, крос-культурної та політичної психології, соціології, філософії, культурної антропології, так і природних, в тому числі в генетиці, біології, медицині.

Юність - це ступінь переходу від отрочества до дорослості у мінливих умовах. Досягнення необхідної готовності до змін є складним завданням, вирішення якого, на нашу думку, слід починати з підготовки особистості, орієнтованої на певну діяльність з позиції толерантності.

Події останнього десятиліття, що відбулися в Україні, зумовили якісні зміни в суспільстві, динаміці та характері розвитку системи суспільних відносин. Стрімкими темпами відбувається соціальна диференціація в суспільстві, формування нових соціальних груп, верств населення. Цей процес відбувся на психологічній атмосфері суспільства, в тому числі на стани психологічного сприйняття і взаємодії різних етносів, націй і народів.

Взаємний інтерес, повага, толерантність у відносинах між країнами, народами, і окремими людьми повинні стати основою права і моралі у XXI столітті. Толерантність принесла людству куди більше прогресу і можливостей, а особистості свободи і прав, ніж національний егоїзм, релігійна та етнічна нетерпимість.

Психологічний аспект дослідження проблеми розвитку толерантності в юнацькому віці передбачає розкриття специфіки толерантності як особливого явища людської психіки, спрямованого на саморегулювання особистістю своїх дій у сфері поведінки й діяльності на основі емоційно-ціннісного ставлення до себе та інших.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній психології відзначається особливий інтерес до вивчення толерантності особистості, зокрема, до методологічних проблем (Бондирева С. К.), до проблем етнічної толерантності (Андрущак І. Б., Енікополов С. Н., Лебедева Н. М., Левкович В. П., Стефаненко Т. Г., Солдатова, Г. У., Шихирев, Шлягіна Є. І.). Толерантність розглядається в рамках гуманістичної й екзистенційної психології (Роджерс К., Олпорт Г., Франкл В.), в онтології суспільної свідомості і самосвідомості (Золотухін В. М., Кондаков А. М., Красиков В. І.), у процесі набуття цілісності (Асмолов А.Г., Казаков С.Ф., Тишков В.А.), а також розглядаються моральні межі толерантності (Зімбулі А. В.).

Ці дослідження мають безперечну значущість, як для розвитку психологічної теорії, так і для практики, і зводяться до одного висновку: для того, щоб стати рівноправним членом нашого суспільства, що розвивається, необхідна наявність гуманності, відповідальності, безконфліктності, гнучкості, впевненості у собі, емпатія, що і є на наш погляд основою толерантної особистості.

Актуальність проблеми вивчення психологічних особливостей розвитку толерантності в юнацькому віці зумовлена необхідністю становлення людини як особистості. Саме в юнацькому віці людина привласнює соціально значущі властивості особистості, здатність до співпереживання, до морального відношення до людей, до самого себе, а також засвоює норми поведінки в суспільстві.

Проблеми виховання молоді на засадах гуманності й толерантності знаходили своє відображення у працях філософів Стародавнього Китаю, Греції і Риму (Конфуцій, Сократ, Платон, Аристотель, Квінтіліан). Пізніше ці ідеї розвивали відомі педагоги (Коменський Я., Песталоцці І., Дістерверг А., Толстой Л., Ушинський К., Сухомлинський В., Амонашвілі Ш.). Питання методології й теорії виховання толерантності в молоді піднімали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені (Антипова Е., Бабанський Ю., Касьяненко М., Бим-Бад Б., Бех І., Бондарева С., Завірюха Л., Колесева Д., Пастушенко Н., Степанов П., Швачко О., Фіцула М.).

Метою статті є: теоретичний аналіз психологічних джерел з проблеми толерантності в юнацькому віці та аналіз результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей толерантності юнаків.

Теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження. За багато років свого розвитку ідея толерантності накопичила величезний духовний, гуманістичний потенціал. Вона ґрунтується на непересічній цінності різних переваг і доброчинностей людини, зокрема і тих, які відрізняють одну людину від іншої і й підтримують різноманітність індивідуальних варіацій єдиного людського виду. До того ж, толерантність покликана не тільки пом'якшувати відмінності між людьми, націями, релігіями, а й інтегрувати їх у єдиний спільний міжкультурний простір планетарної цивілізації. Саме на ці пріоритетні цінності повинна орієнтуватися наша освітня система, виховуючи духовно-моральну особистість, здатну